

К.О. Максимова, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ВНЗ

Максимова К.О.

Основні підходи до формування толерантності у студентів ВНЗ

Проблема виховання толерантної поведінки у студентів ВНЗ, сформована певними стереотипами та середовищем, що впливають на формування толерантної поведінки, можна подолати за допомогою певних психолого-педагогічних підходів.

Ключові слова: толерантність, особистісно-орієнтований підхід, етнокомпетентний підхід, інституційний підхід.

Максимова Е.А.

Основные подходы в формировании толерантности у студентов ВУЗов

Проблема воспитания толерантного поведения у студентов ВУЗов, в основе которой лежат определенные стереотипы и окружающая среда, которые влияют на формирование толерантного поведения, может быть решена с помощью определенных психолого-педагогических подходов.

Ключевые слова: толерантность, личностно-ориентированный подход, этнокомпетентный подход, институционный подход.

В наш час «без взаємної терпимості ті цивілізації, культури, нації, соціальні групи, окремі люди, що стикаються між собою можуть просто винищити один одного. Терпимість нині більшою мірою, ніж коли б то не було в історії, – не просто абстрактний філософський ідеал, а зовсім практична умова виживання» [1, с.284]. У сучасному розумінні толерантність не зводиться просто до терпимості, під толерантністю мається на увазі визнання прав іншої особистості, прийняття цієї особистості як собі рівної, гідної і розуміння, і співчуття, прийняття її такою, яка вона є і прояв готовності до взаємодії з нею на основі взаємної поваги і згоди. Розглядаючи поняття «толерантність», слід зазначити, що воно в суспільній думці з'явилося недавно, і до цих пір немає

єдиного тлумачення, хоча існує безліч гуманітарних підходів до його визначення. У різних словниках толерантність тлумачиться по-різному, в різних науках і сферах життєдіяльності має своє розуміння.

Актуальність цієї статті полягає у маловивченості питання виховання толерантної поведінки у студентів ВНЗ. Метою статті є надання характеристики поняттю «толерантність», визначення місця цього поняття у вищій педагогіці, визначення основних підходів до формування толерантності.

Сьогодні «толерантність» - один з найпопулярніших термінів у сучасній вітчизняній та зарубіжній соціально-політичній, культурологічній та правознавчій літературі. 16 листопада 1995 року 185 держав, членів ЮНЕСКО, включаючи і Росію, підписали «Декларацію принципів толерантності». Саме завдяки зусиллям ЮНЕСКО, в останні десятиліття поняття «толерантність» стало міжнародним терміном, найважливішим ключовим словом у проблематиці світу. Вона наповнена своїм особливим змістом, заснованим на загальній початкової суті даного поняття в будь-якій мові землі. Слід зазначити неоднозначність розуміння толерантності в різних культурах, яке в більшою мірою залежить від історичного досвіду народів. В англійській мові (відповідно до Оксфордського словника) толерантність - це «готовність і здатність без протесту сприймати особистість або річ», у французькому - «повага свободи іншого, його способу мислення, поведінки, політичних і релігійних поглядів». У китайській мові бути толерантним означає «дозволяти, допускати, виявляти великодушність по відношенню до інших». В арабській мові толерантність - це «прощення, поблажливість, м'якість, співчуття, прихильність, терпіння, прихильність до інших», у перській - «терпіння, витривалість, готовність до примирення». У українській мові толерантність розглядається у двох аспектах: 1) як відношення і співвідноситься зі словом терпимість, 2) як діяльність, поведінку, і співвідноситься зі словом ненасильство.

В даний час має велике значення усвідомлення важливості феномена толерантності для світової спільноти. Толерантність виявляє себе як особливий бренд громадського розвитку, інтенція загальнолюдських інтересів і потреб.

«Проблема виховання толерантності мусить об'єднати різних людей, насамперед, фахівців різних напрямів і рівнів - психологів, педагогів, вихователів, керівників, лідерів і рядових фахівців, а також представників різних вікових груп (дітей і підлітків, дорослих та молодь), людей різних країн, національностей, конфесій, гендеру» [2, с. 114].

Так, феномен толерантності властивий різним науковим областям. Як наслідок різняться і його визначення: від матеріалістичного за характером прояву «допуску» до точних наук; до менталетвірної, що відбиває специфіку індивідуальної свідомості, особистісної риси в педагогіці та інших суспільних науках. Необхідно також відзначити, що в різних трактуваннях толерантності нерідко фіксуються лише окремі аспекти даного поняття, що також ускладнює його розуміння. Якщо звести їх воєдино, вийде цілий перелік ознак, що дозволяє розглядати толерантність як комплексний феномен, що визначає ставлення людини, як до себе, так і до навколишнього світу. У даному аспекті толерантність – цінність соціокультурної системи. Звернення до педагогічного розуміння толерантності дозволяє констатувати, що педагогічне сутнісне наповнення досліджуваного феномена також різноманітно і різноаспектне. Важливим є наявність об'єднуючого сенсу представлених визначень – ставлення до іншої людини і його інаковості як до цінності (А. Асмолов, Р. Валітова, В. Глєбкіна, Є. Клепцова, Н. Лебедева, Ф. Малхозова, Г. Солдітова, П. Степанов, Л. Шайгерова).

Педагогічна проблематика толерантності особистості, на нашу думку, полягає в розкритті способів виховання цього феномену, так як його сутнісні характеристики як ціннісного ставлення особистості до інаковості іншого здатні проявитися лише в динамічному, процесуально-дієвому аспекті. Мета педагогіки толерантності – це виховання підростаючого покоління на ненасильницькій основі в дусі терпимості, миролюбності, співпраці, поваги прав і свобод інших людей. Заперечення насильницьких методів вирішення внутрішньо-особистісних, міжособистісних, міжетнічних і міжконфесійних конфліктів – одна із важливих завдань педагогіки толерантності. Важливим

завданням педагогіки толерантності визнається розвиток умінь ненасильно вирішувати конфлікти за допомогою розвитку здатності до терпіння (витримка, самовладання, самоконтроль) та прийняття (розуміння, емпатія,) при взаємодії з «іншими», «інакшими», «чужим» [3].

Толерантність в педагогіці має два аспекти. Перший – це терпимість педагога до емоційно не дуже приємним йому студентам. Саме на вироблення вміння бути терпимим повинна бути націлена методика підготовки педагога. Другий аспект толерантності в педагогіці – це виховання навичок толерантної поведінки у студентів [4]. Тут можна говорити про національну, етнічну та конфесіональну толерантність та проблемах їх виховання. Конфлікти на основі расової нетерпимості відомі всім. Тому ми вважаємо, що виховання терпимості (толерантності) та згоди має стати одним з провідних завдань теперішньої педагогіки. В ідеалі педагог повинен чітко розуміти, що його завданням є не безплідні спроби уникнути напруження та непорозумінь у колективі студентів та між педагогами та студентами. Завданням педагога є виховання знань та умінь у роботі з подолання шкідливих наслідків міжособистісних непорозумінь. Це пов'язано з опрацюванням не тільки теоретичної, але і практичної методики виховання навичок толерантної поведінки. Другою важливою обставиною, яка повинна враховуватися у педагогічній роботі, є чітке розуміння того, що толерантна поведінка пов'язана із взаємодією двох сторін. Часто зустрічається уявлення про те, що толерантність - це, перш за все, якась поступливість, прагнення зрозуміти свого опонента та ін. Дане, безумовно справедливе, сам процес в той же час втрачає свій сенс, якщо опонент сторона приймає компроміси, як частину капітуляції свого супротивника. Однак і в повсякденному житті навчального колективу правильна толерантна поведінка має чітко обмежувати свої кордони твердими вимогами, заснованими на визнанні взаємних інтересів всіх сторін конфлікту [4].

На нашу думку доцільно починати формування навичок толерантної поведінки ще в дитинстві, оскільки важливу роль на виховання толерантності у майже дорослої людини відіграють вже сформовані певні стереотипи.

Відсутність позитивної оцінки свого етносу студентом і переживання національного комплексу меншовартості призводить до неприйняття культури інших народів. Тут має місце психологічний захист особистості. І враз прийняти та признати чийсь віру стає доволі важко. Тому формування позитивної оцінки своєї етнічної групи є однією з основних і важливих складових комплексу заходів, направлених на формування здорової міжетнічної обстановки.

Крім того, на процес формування толерантності впливають, також, студентське середовище. Колісник В. вважає, що повинна існувати суттєва державна підтримка у вигляді національної освітньої політики. Саме в умовах державної освітньої політики стає можливим формування загальної система цінностей і установок, що забезпечують єдність багатонаціонального українського суспільства [5, с. 108].

Толерантність є першим щаблем не тільки до запобігання, але й до подолання стереотипів. Діалог, безпосередній контакт - це найкраще джерело інформації про інших, реальний шлях духовного й культурного зближення, інструмент розв'язання різних проблем. Крім того, це відкритість до міжкультурного спілкування, в основі якого лежить повага до особливостей іншого, іншими словами, його ідентичності.

Будучи демократичною цінністю й маючи соціальне коріння, толерантність формується поступово, день за днем. Це складний, тривалий процес, що проходить такі стадії:

- загальна поінформованість щодо того, з ким устанавлюються відносини (особистість або група);
- формування позитивного уявлення про цю особистість/групу;
- спілкування шляхом обміну думками з виявленням подібностей і відмінностей;
- домовленість про взаємоповагу до відмінностей та ідентичності (етнічної, соціокультурної, індивідуальної, статевої), визначення принципів та

умов спілкування, співробітництва і співіснування, виявлення подібностей і розходжень;

- формування ефективних відносин: перехід від етапу пасивності, від простого співіснування до етапу активності, спільної участі, кооперації, взаємодії [6].

На думку В. Колісника необхідно всіляко розвивати процес адаптації особи майбутнього фахівця до толерантної культури за допомогою освіти. «Особливими характеристиками педагогічних технологій в ході учбово-виховних операцій полікультурної освіти виступають: співпраця, діалог, діяльнісно-творчий характер, спрямованість на підтримку, захист індивідуального розвитку людини, надання йому вільного, захищеного простору для ухвалення самостійних рішень, різноманітність способів, форм і прийомів творчого самовираження особи в її культурній ідентифікації» [5, с. 108]. Нажаль, такий широкий спектр застосування учбово-виховних операцій у освітньо-виховному процесі більшості вищих навчальних закладів України, залишається метою, яку ще треба досягнути.

Задля підвищення етнічної толерантності у полікультурних регіонах Н. Лебедева та інші науковці рекомендують вводити у педагогічний процес різних навчальних закладів факультативи та предмети, спрямовані на вивчення культур народів, які проживають у поліетнічній зоні [7]. Це, на думку науковців, сприяє розвитку етнокультурної компетентності підростаючого покоління і підвищенню позитивності їх власної етнічної ідентичності. Крім цього, робота з розвитку етнічної самосвідомості повинна поєднуватися з інтенсивною роботою щодо розвитку особистості молоді, виховання у неї самостійності та соціальної відповідальності. Це дозволить попередити розвиток залежності від етнічної групи й не допустить перехід самоідентифікації з етнічною групою в етнофанатизм і націоналізм.

Вивчаючи вітчизняних й закордонних дослідників (Г. Адорно, М. Х'юстон, Ю. Івкова та інші), О. Гуренко визначила декілька основних

психолого-педагогічних підходів до формування етнічної толерантності: особистісно-орієнтований, етнокомпетентний та інституційний.

Особистісно-орієнтований підхід, представлений у працях Г. Адорно, Е. Аронсона, А. Асмолова, Л. Шайгерової, О. Шлягіної та інших, виходить з ідеї про взаємозв'язок між особистісним розвитком (зрілістю) та толерантністю. Тому допомога педагогів і психологів у всебічному розвитку особистості (особистісний ріст, досягнення позитивної соціальної/етнічної й особистісної ідентичності) молодих людей є одним із шляхів формування етнічної толерантності.

Етнокомпетентний підхід ґрунтується на ідеї про те, що головною умовою етнічної толерантності, розуміння та прийняття інших культур є формування етнокультурної компетентності (Г. Бочнер, Б. Вульф, В. Тишков та інші) [7].

В основі інституційного підходу, обґрунтованого у працях таких дослідників як Е. Амір, С. Кук, М. Х'юстон та інших, знаходиться переконання про те, що реальні міжетнічні контакти, з урахуванням їх природи та властивостей, знижують міжнаціональні забобони.

Отже, формування етнічної толерантності сприяє розвитку особистості, становленню етнокультурної компетентності та вихованню позитивних міжетнічних стосунків.

Узагальнюючи все вищезазначене, можна зробити висновок про те, що на сучасному етапі проблема виховання толерантності є актуальною і нерозв'язаною остаточно. Тому ми пов'язуємо перспективи нашого подальшого дослідження з вивченням концептуальних засад їх виховання в умовах ВНЗ та вивчення всіх можливих шляхів взаємодії представників різних національностей у поліетнічному регіоні.

Література

1. **Лекторский В. А.** О толерантности, плюрализме и критицизме [Текст] / В. А. Лекторский // Философия, наука, цивилизация /под ред. Казютинского В. В. – М. : Эдиториал УРСС, 1999. – С. 284–292.
2. **Міріманова М.** Толерантність як проблема виховання [Текст] / М. Міріманова // Розвиток особистості. – 2002. – № 2. – С. 104–115.
3. **Педагогика** толерантности и разрешения конфликтов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rudn.ru/fpkp/programs/Lect11.htm>
4. **Формирование** толерантного поведения у педагога и ученика/ Г.В. Никитина, В.Н. Романенко, В.В. Корец. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rae.ru/zk/arj/2009/05/Korets.pdf>
5. **Колісник В.** Криза виховання в Україні не є безпосереднім наслідком загальної кризи суспільства. – 1999. – № 3/4. – С.103 – 113., с. 110.
6. **Мижа В.** Виховання толерантності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/technol/1117>
7. **Гуренко О. І.** Виховання етнічної толерантності та культури міжнаціонального спілкування у студентської молоді. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/pspo/2007_13_2/doc_pdf/Gurenko_st.pdf

Maksymova K.O.

The main approaches in the tolerance formation among university students

The problem of tolerant behavior education among university students, which is based on certain stereotypes and the environment that effect the formation of tolerant behavior, can be solved with the help of certain psychological and pedagogical approaches.

Key words: tolerance, personality-oriented approach, ethnocompetent approach, institutional approach.

Відомості про автора

Максимова Катерина Олександрівна – викладач кафедри практики мовлення Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Основні наукові інтереси зосереджено навколо проблематики перекладу з арабської мови та культури країн Близького Сходу та Північної Африки.